

Sant Joan Pelut a Sant Llorenç des Cardassar

L'Ajuntament de Sant Llorenç (encapçalat pel batle Mateu Puigròs, la delegada de Cultura Dolors Sánchez, la tècnica de Cultura Rafela Riera i Jaume Obrador -ballador de sant Joan de Felanitx durant molts d'anys-) va atorgar dia 4 de juliol de 2006 una beca de recerca sobre la història de Sant Joan Pelut a Sant Llorenç des Cardassar a Albert Carvajal Mesquida i Antoni Gomila Grimalt. El resultat d'aquesta investigació sobre Joan Pelut és el que recollim a continuació.

Qui és sant Joan Pelut? Orígens de la dansa a Mallorca. El cas especial de Palma.

D'entre totes les definicions que s'han donat sobre el ball de sant Joan Pelut, tal vegada la més repetida alhora que senzilla és aquella que ens recorda que es tracta d'un ball de figures executat per un home que representa sant Joan Baptista. Antigament, vestia calces, camisa i faldilla blanques, amb el cos cobert amb una pell d'ovella (d'aquí els sobrenoms de «pelós» o «pelut» amb què era conegut). Duia la cara coberta amb una màscara i portava un cabrit o anyell i una creu amb bandereta on es llegia la inscripció *Ecce Agnus Dei*.

En opinió d'autors com Gabriel Llompart, els seus orígens cal cercar-los en la litúrgia gòtica catedralícia pròpia dels dies posteriors al de Nadal. La Seu de Mallorca comptava amb un ritus especial per al 26 de desembre, en què sant Esteve compareixia vestit de diaca amb dalmàtica i amb el rostre cobert, paper que l'endemà, dia 27, repetia sant Joan Evangelista en companyia del Baptista. El recent *Diccionari de Teatre a les Illes Balears* ens ho descriu així:

“En l'església medieval, almenys fins al segle XVI, les representacions del dia de sant Esteve tenien continuïtat el dia següent, 27 de desembre, festivitat de sant Joan Evangelista, patró dels preveres. De fet, eren molt similars i els llibres de sagristia de la Seu de Mallorca insisteixen que s'havien de repetir les mateixes cerimònies. S'accentuava, però, el caràcter dramàtic: sant Joan Evangelista havia d'anar vestit amb casulla de camellot blanc, portava vel de seda davant la cara i era acompanyat de sant Joan Baptista -*sant Joan Pelós*-, vestit amb màscara, una esclavina negra pilosa, espadnyes i cintura cenyida amb corda d'espart. El primer portava una palma i un llibre i el segon un anyell, en la mà esquerra, i la creu dels albats, en la dreta, amb la inscripció *Ecce Agnus Dei*. Protagonitzaven els mateixos actes processionals, des de la

sagristia al cor i a la capella del sant, cantant el *Magnificat* i la *Salve Regina*. El prevere que personificava l'Evangelista era l'encarregat de anunciar l'epístola, acte central de l'ofici, que també solia farcir-se, encara que en llatí. En les cerimònies més antigues hi devia haver una figuració dels dotze apòstols que acompanyaven els sants cantant responsoris i himnes sacres. Ben aviat els dos sants s'incorporaren a la processó del Corpus i restaren estereotipats en la processional que porta el nom del segon". (*Diccionari del Teatre a les Illes Balears*. Volum I. Lleonard Muntaner Editor/Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Palma/Barcelona. 2003.)

Són força aclaridores dues consuetes del segle XVI que refereixen les solemnitats del cicle de Nadal i on es descriuen fins al detall les vestimentes dels personatges protagonistes:

"Ille qui erit Joannes evangelista sit indutus vestimentis sacerdotalibus cum casulla. Et alter qui erit Joannes Batista sit indutus veste pilosa cum agno cruce argentea. Et ambo sint presbitere".

"E a la sacristia he vestiran dos preveras lo hu per Sant Johan Baptiste, vastit ab camis y hamit, ab una esclavina negra palossa, senyit ab una corde d'espart, descals ab esperdenyes, lo qual aportera ab lo bras esquerra un anyell ab diadema, e ab la ma dreta aportera la creu dels albats conventuals, e ab la creu era liguat un titol qui dira: *Ecce Agnus Dei*, e una penitencia de pilotes de mar". (LLOMPART, G. *Op. Cit.*)

Fins i tot l'acta del capítol catedralici del 16 de desembre de 1573 prohibia taxativament que sant Esteve i sant Joan ballassin dins el recinte sacre.

Haurem d'esperar al segle XV per documentar les primeres passes de la dansa fora dels recintes de la Seu. No ens ha d'estranyar, doncs, que les notícies més antigues de sant Joan tal i com el coneixem avui tenguin com a eix central la ciutat de Palma. Així, l'any 1626 era present a unes celebracions en honor a santa Isabel en representació del gremi dels boters:

"Primerament anaven los panons, y officis per son orde, y antiquitat, lo offici de sombrarés aportaven tras del panó una vintena de romeros tots ab sos siris ensesos y detras dels romeros aportaven una qui representave Santa Elisabet ab la corona de reyna al cap, y ab la mà unas rosas arambades al pit esquerra. Los carnisers aportaven un joch de bal de cosis

devant del panó, qui balaven per la processó. Los boters aportaven Sant Joan Baptista qui balave de tant en tant per la processó”. (ROSSELLÓ, R.; BOVER, J.: *Barroquisme processional a Mallorca*. Antiga Impremta Soler. Palma. 1981.)

I, encara al 1662, en unes processons pel naixement d'un fill de Felip IV: entre els gremis que hi participaren figuren els boters, “ab Sant Juan qui ballave ab lo anyell devall el bras”. (CAMPANER, Á.: *Cronicón Mayoricense*. Ajuntament de Palma. Palma. 1984.)

Al llarg del segle XVIII el trobarem participant a les processons del Corpus de la catedral de Mallorca (eixida que, a Palma, sant Joan no abandonaria fins a la seva desaparició al segle XIX), sota la protecció dels boters, així com a les de la Sang. L'any 1750, per exemple, el mestre de cerimònies de la Seu anotà l'advertència que amb els gremis hi assistia sant Joan Pelós, “qui va dansant en tota la processó, va ab los boters ab guiterra i violí sonant”. Quan acabava la cerimònia i tots els assistents s'agenollaven davant el Santíssim col·locat a l'Altar Major, “Sant Juan Pelós dance un poch davant el Sagrament pero amb molta modestia”. Als llibres de comptes de la Confraria de la Sang dels anys 1774 a 1778 hi ha diferents partides que recullen també notes del dansaire: “Per dur los gegants i el que fa Sant Joan”, “Per portar los gegants a la processó i Sant Joan Pelós”. (LLOMPART, G. *Op. Cit.*)

En arribar el segle XIX la festa del Corpus i tot el seu cerimonial resten ja ferits de mort. Es tractava, si més no, de les darreres demostracions d'un conjunt de tradicions que havien perdut el seu context religiós original i que es trobaven ferits de mort d'ençà d'una Reial Cèdula prohibitiva publicada l'any 1780 per ordre de Carles III que deia així:

“Sabed que, habiendo llegado a mi real noticia algunas notables irreverencias, que en la fiesta del Santísimo Corpus Christi de este año se han cometido con ocasión de los gigantones y danzas, en donde permanece la práctica de llevarlos en la procesión de aquel día (...) fui servido mandar se quitasen y cesasen en Madrid para lo sucesivo los gigantones, gigantillas y tarascas, porque semejantes figurones no solamente no autorizaban la procesión y culto del Santísimo Sacramento, sino que su concurrencia causaba no pocas indecencias, por lo cual no se usaban en Roma ni en muchos de los principales pueblos de España, pues no sólo servían a aumentar el desorden y distraer o resfriar la devoción de la Majestad Divina: por mi real orden (...) he resuelto: Que en ninguna iglesia de estos mis Reynos, sea catedral, parroquial o regular, haya en adelante tales danzas, ni gigantones, sino que

cese del todo esta práctica en las procesiones y demás funciones eclesiásticas, como poco conveniente a la gravedad y decoro que en ellas se requiere”. (LLOMPART, G. *Op. Cit.*)

Un cronista mallorquí de l'època confirma la posada en pràctica de tal disposició només un any després:

“Dit any 1781 feren les processons del Corpus sens gegants, dimonis, cavalls cotoners, ni menos Sant Juan, àlies Pelós, qui aportave el vestit de pell. La ordre de privar esto era vinguda del Rey y així matex de que no volia espectaculos en les processons, y llevaren ancapironats, assotants y penitents”. (VALLCANERAS, F.: *Els cossiers d'Alaró. Aproximació al fet dels cossiers de Mallorca*. Alpha·3. Palma. 1990.)

Però allò que naixia en la foscor dels segles era mal d'eliminar. La processó del Corpus continuà recorrent anualment els carrers de Ciutat encara que de manera cada vegada més feble. Pere d'Alcàntara Peña al seu poema *La processó del Corpus*, publicat a Palma l'any 1892, la descriu de la següent forma:

“I ei anaven els gegants
de l'iglesia del Socós,
els cavallets elegants,
les àligues i tres infants
vestits de San Juan pelós,
amb lo xot de bondeveres
i bandereta d'estam”.

El poema refereix la presència de frares a la processó, motiu pel qual cal pensar que Peña (1822-1906) narra el Corpus anterior a 1836, és a dir, el que conegué durant la seva infantesa abans de l'Exclaustració. Pocs anys després, gegants, cavallets, àguiles i sant Joan desapareixien definitivament.

Haureu reparat, emperò, que totes les sortides que hem relatat de sant Joan Pelut res no tenen a veure amb la seva diada del 24 de juny. No obstant això, és significatiu el fet que el dansaire representàs el gremi de boters, que tenia la seva seu a l'església de Sant Joan. Precisament, les festes del Baptista a Palma semblen tenir el seu punt de partida arran de la fundació del Priorat de l'orde de l'Hospital de sant Joan de Jerusalem (posteriorment de Rodes i de Malta) poc després de la conquesta de 1229. Una de les notícies més antigues data de 1429: el paborde Jaume recull un ban del 22 de juny que prohibia tallar branques dels oms, polls, lledoners ni altres arbres del carrer dels Oms, ni tan sols per als focs de la vigília de sant Joan. Almanco des del segle XV se

celebrava una desfilada eqüestre de la noblesa. Aquesta cavalcada, juntament amb la de la festa de l'Estendard, permetia la revisió dels cavalls armats dues vegades a l'any, pel juny i pel desembre. Es va celebrar amb daltabaixos fins al segle XIX. (VALERO, G.: *La festa de sant Joan*. "Festa i cerimònia a Palma". Ajuntament de Palma. Palma. 2003.)

La difusió pels pobles. Sant Joan Pelut a la comarca de Llevant.

Malgrat que les notícies més antigues es concentren a Ciutat, hom creu que a les acaballes del segle XVIII la dansa de sant Joan Pelut s'havia estès per alguns pobles de l'Illa, curiosament coincidint amb la decadència que començava a viure a la capital. El fet de crear un apartat dedicat al Llevant mallorquí ve donat perquè durant el segle XIX la dansa es documenta a quasi tota la contrada: Felanitx, Manacor, Sant Llorenç, Son Carrió, Son Servera i Artà. No és estrany que dins aquesta àrea es concentrin dos dels tres pobles on encara perdura el ball.

Si exceptuam els casos d'Alcúdia i de Pollença (on la dansa romangué dins l'ambient de serietat i respecte propis dels segles medievals), sant Joan abandonà definitivament la festa del Corpus per trobar aixopluc dins les celebracions pròpies del 24 de juny, on predominaven la bauxa i el divertiment. Malgrat mantenir un sentit mínimament religiós a la processó i a l'ofici, sant Joan era considerat gairebé un bufó que arreplegava diners amb què fer front a les despeses que s'ocasionaven. En aquest punt, val la pena reproduir la descripció que del dansaire féu Joan Amades, força aclaridora per entendre la dansa fora de la capital i que, val a dir-ho, és aplicable a tots els pobles on es documenta:

“En molts indrets de Mallorca, dóna caràcter a la festa d'avui un personatge que figura ésser sant Joan, qualificat de *Sant Joan Pelós* perquè antigament anava cobert amb una pell de moltó, sense tondre i amb tota la llana. Aquest subjecte sol anar amb espartenyas blanques amb un floc vermell al damunt, calces i camisa blanques i una capeta de seda vermella, vorejada amb un ribet daurat o verd; al cap, un barret molt pla, ben rodó d'ales, que porta aplanat per darrere de la testa i que sembla que li faci com de corona. Duu una verga tan alta com ell, amb un petit travesser al cim formant una creu, de la qual penja un llarg gallardet o banderola vermella. Sota del braç porta un anyellet. La missió del personatge és ballar, dins el pla de màxima comicitat possible, per tal de fer riure com més millor. A l'hora de l'ofici, se situa a l'altar i es lliura a una dansa tan

grotesca i esbojarrada com sap, que no respon a cap regla fixa de moviments, i completament lliure de coreografia. Salta i boteja a desdir, fins a l'esgotament, al so d'una melodia de cornamusa, flabiol i tamborí, que amb llur so agut i estrident fan retronir les voltes del temple (...). Per les poblacions on hi ha confraries de sant Joan, que són diverses, el personatge corria a càrrec de la confraria. Feien una cercavila, captiri o llevant de taula, presidits pel sant, que executava una ballada pintoresca davant de cada casa, tant més llarga i estranya, com més generós era el donatiu que feien als confreres baciners que acompanyaven el sant. El que recaptaven era pel profit del culte. A la tarda, feien una processó, davant de la qual anava el sant Joan, ballant de manera molt simple i poc moguda. La seva missió en el seguici, més que ballar, era la d'obrir call i fer apartar la mainada, que empaitava a cops de creu i de manera moguda i sorollosa, fins a rompre la creu". (AMADES. J.: *Costumari català. El curs de l'any*. Enciclopèdia Catalana. Volum IV. Barcelona. 2003.)

A continuació, i malgrat sigui de passada, farem un petit recorregut pels pobles en què es va ballar o encara es balla la dansa, parant especial esment als casos de Manacor i Son Carrió per les relacions que, al nostre parer, tenen amb Sant Llorenç.

Sant Joan Pelut a Alcúdia

La ciutat d'Alcúdia conegué la dansa de sant Joan Pelós a les acaballes del segle XVIII, concretament dins el període comprès entre 1756 i 1773. De la mateixa manera que a Ciutat, la dansa s'emmarcava dins la processó del Corpus. L'Obrer Major de la confraria del Santíssim Sacrament pagava anualment alguna despesa relacionada amb les seves espadnyes i amb el xot que portava. Fins i tot, Antoni Mayol, de qui prenem les dades que oferim, documenta l'acompanyament de sonadors de violí i guitarra. (MAYOL, A.: *Els personatges del corpus alcutienc al segle XVIII: les àguiles, sant Joan Pelós, David, àngels, apòstols, Barba Roja i el dimoni*. Ajuntament d'Alcúdia. Alcúdia. 2006.)

El ball de sant Joan a Felanitx

Hom ignora quan s'introduí el ball de sant Joan a Felanitx. Sabem, això no obstant, que ja es ballava en el segle XIX. A l'edició de 1871 del *Die Balearen*, l'Arxiduc Lluís Salvador en fa referència tot dient que anava a la processó del dia 24 de juny seguit per un anyell que, com a Sant Llorenç, es va perdre fa

anys. Els instruments que l'acompanyen eren el flabiol, la guitarra i el violí. (XAMENA, P.: *Felanitx mot a mot*. Gràfiques Llopis. Felanitx. 1991.)

Va vestit de blanc i porta mitges, faldellí vermell i guants. En temps de l'Arxiduc tenia la cara coberta amb una careta de reixeta. És igualment present a la mà esquerra la clàssica creu de fusta amb la llegenda *Ecce Agnus Dei*. La mà dreta va lliure o a la cintura. A la sortida de l'ofici anava de casa en casa i, a més dels molts d'anys, donava clavells vermells als benefactors de la festa. (PONS, M.: *Els cavallets, sant Joan Pelós i sant Marçal*. Ajuntament de Felanitx. Felanitx. 1975.) El músic i folklorista Josep Massot i Planes (1875-1943) descriu així tal acció:

“En aquest poble hi ha el costum de sortir a convidar les famílies més importants per a la festa de sant Joan i per això els obrers, majordoms de l'obreria, van la vigília del Sant, 23 de juny, acompanyats d'un home amb vestit de punt cendrós, pellissa i amb tot allò que grosserament el faci semblar un sant Joan de casa en casa. Aquest sant improvisat duu una creu amb bandera que mou d'una banda a l'altra el temps que balla. Les seves danses són més aviat una espècie de salts i moviments de contorsió, sense deixar mai el cabrit de sota el braç. El dia del sant, 24 del mes esmentat, repeteixen el mateix”. (MASSOT, J.: *Cançonera musical de Mallorca*. Sa Nostra. Palma. 1984.)

Sobre aquest dansaire Jaume Oliver va recollir la següent anècdota, certament trista i eloqüent de la visió que els externs tenien d'un element tan important de la nostra tradició folklòrica:

“Era festa colenda, sant Joan. Es vespre abans, a la parròquia, cantaven completes, i lo endemà a l'ofici, acabat es sermó, a tots es qui anaven a l'oferta els donaven un clavell beneït. Però l'amo de sa festa era sant Joan Pelós, que de bon matí trescava per vila. Duia calces, camia i faldarets blancs, i damunt ses espatles una capa airosa de setí vermell. Careta de tela de sedàs, com si anàs a treure mel, i cabellera llarga tota escambuixada. Duia un braç com ansa de gerra agafat a un costat i amb s'altra brandava una creu lleugera amb una llegenda «Vetací l'Anyell».

*Sant Joan Pelós
va vestit de seda...*

Su-vora un cantó, un aplec d'al·lots criden «ja ve!» I acompanyat per una petita orquestra composta d'un violí, un fabiol i un guitarró, el Sant balla com un llagost fora d'es rostoll. És un balí exultant com es versets d'un Magnificat, un cop aspre i ardent com es vent del desert, i altre cop fresc i afalagador com ses aigües baptismals del riu Jordà. Tots es portals s'obrin de pinta en ample i l'alegria umpl es carrer. Sant Joan, retut per s'estrall, acopa ses ales de sa capa martirial i vos demana una almoina que barata, cap per cap, amb un «molts anys» ben rabent. Així tresca carrers i més carrers, alegrant la vila i atiant dins es cor d'es vells s'enyorança d'un temps que no tornarà. Però no vos cregueu que Sant Joan només sortís p'es juny, que de vegades, i quan a la vila volien tirar sa casa per sa finestra, també el treien fora temps. I és que es sant matava un paper fora mida dins sa vida política d'es poble. Tots, conservadors i fusionistes, lliberals i republicans, el volien tenir per aliat. I així, quan a un peix gros d'es partit o a una persona de la Família Reial li passava p'es cap de venir a fer-nos una visita, es capparens de la vila li preparaven una rebuda així com pertoca. Davall arcs d'arbocer amb salutacions molt primcernudes, sa música d'es partit feia sa verinada tocant a esclata-cor lo més escollit i patriòtic d'es seu repertori. Però a més de sa música era un plat obligat amollar-li sant Joan Pelós i es cavallets.

Idò bé. Ja fa molts d'anys que, a la Infanta Isabel, li passà per s'escudeller de venir a la vila. Comandaven aquelles saons, es conservadors. Uns quants dies abans hi hagué tràfec p'es poble: es caminers taparen clots, adesaren carrers i fins i tot emblanquinaren la Sala, posant-hi, amb caràcter provisional s'entén, unes instal·lacions higièniques que foren ses primeres a la vila i de les quals parlaren molt de temps. En es carrer de s'Abeurador, just a s'entrada de sa Plaça d'es Rossells, a s'hora salietjada, s'hi trobava tota la vila. Allà hauríeu vist es regidors més inflats que un lleu en ceba, que no debades eren els pares *conscripti* elegits per la voluntat sobirana. Es batle, més mudat que un garballó, estrenyia sa vara amb sa seva mà rectora, i es municipals, amb ses bones maneres acostumades, feien recular sa gent: - «Arrera, arrera, he dit!»

Passava un quart, i mitja hora, i una hora... i la Infanta no venia. Es batle feia cruixir sa vara amb ses mans. Es regidors se sentien mal a pler dins sa mudada nova, i fins i tot es més addictes ja se'n fotien, de sa dinastia. Els al·lotellots -coses d'es

jovent- adesiara cridaven fent fer un trasquiló an es batle: - «Ara ve, ara ve!» A la fi arribà la Infanta en cotxo dins un nigul de pols. Mamballetes per llarg, i encara no havia posat peu en terra quan es batle, com aquell que diu: lo que s'ha d'empenyorar que se vengui, ja li enflocava una salutació endiumenjada p'es secretari a *l'itàlico modo*. Aquella senyora estregué ses mans suades d'es regidors, es batle li oferí es braç i sa comitiva va partir cap a l'església a's temps que sa música tocava un pasdoble d'allò més xalest.

Es poble no pogué amagar sa seva desil·lusió. La Infanta, creien que seria una nina de pocs anys i va resultar una vella poc manejadissa i malcarada ferm.

-An això diuen una infanta? -va deixar escapar una peixatera a un cap de cantó-. Jo et ben assegurat que la poden acurçar en voler. Vaja una casta d'infantes!

Davall arcs de verdesca i balcones endomassats, arribaren an es Replà i allà els investí, tot rabent, sant Joan Pelós, i hala! bots i xecalines davant la Infanta. Aquella senyora no estava per engronsos i li va fer dents. Ses darreres que tenien es felanixers que la Infanta no en fes una bulla de veure ballar Sant Joan. Com més anava més reprenia es ball, i quan es batle creia haver tocat amb un dit en el cel i que d'aquella el ferien senador, vetaquí que aquella malsofrida li digué tota alsurada:

-Que quiten ese mamarracho!

Va esser com una galtada pegada a sa cara de tots. Es batle romangué sense polsos, va fer senya a un municipal i amb veu sorda, amarada de ràbia, va dir:

-Sant Joan, a fer punyetes!

I el pobre Sant Joan aplegà es trastos, deixant encara a l'aire es sons d'aquella tonada tan enyoradissa. I va recordar que, sempre que s'havia mesclat amb infantes i bestiar gros, se n'hi havia duit sa mà. Aquesta vegada va quedar confirmat que cada cosa a son temps i a Nadal neules.

D'aquella feta ençà, a Sant Joan no li parleu d'infantes. Ell sap ben bé que només pot ballar per nosaltres, p'es felanixers, que

l'estimam així com és i tan sols una volta a l'any, quan ses mèrleres fan niu i comencen a crivellar ses figues albacors". (OLIVER, J.: *Llunari pagès*. Impremta Josep Llopis. Felanitx. 1972.)

Sant Joan Pelós a Pollença

La vila de Pollença ha sabut mantenir inalterables al llarg dels segles tot un seguit d'elements folklòrics de gran valor i interès. Danses com la dels cossiers o les àguiles són un referent obligat per als estudiosos de les tradicions illenques. I, de la mateixa manera que Felanitx o Sant Llorenç, manté el ball de sant Joan, però en un estat de puresa que ja no es troba a les altres dues poblacions.

L'Arxiduc Lluís Salvador escriví al segle XIX que

“Cuentan en Pollença con un sant Joan Pelós, parecido al de Felanitx, pero en funciones del dia del Corpus. Es escoltado, además, por dos muchachas conocidas con el nombre de las *àguiles* por ser tales los animales de cartón que, al modo de los *cavallets*, ajustan alrededor de su cintura y mantienen en su sitio, para mayor seguridad, con una mano. El sant Joan Pelós de Pollença baila con las *àguiles* al son de violines, guitarras y guitarró”. (CASTRO, M.; PLAZA, LI.; SERRANO, J.: *Les danses rituals de Mallorca*. Govern Balear. Palma. 1995.)

El jove que representa sant Joan vesteix una túnica curta de color verd oliva, amb una petita capa vermella. Va descalç, tot i que porta les cames pintades de vermell simulant unes espartenyas. És l'únic que conserva sota el braç esquerre un xotet. Curiosament, la creu de fusta que porta a la mà dreta no té la llegenda *Ecce Agnus Dei*. Com indicà l'Arxiduc, el rostre és cobert per una careta de fusta amb bigoti, barba, cabellera i una aurèola decorada.

Sant Joan a Artà i Son Servera

Es té constància de la presència de sant Joan en aquestes dues viles durant la segona meitat del segle XIX, malgrat que la recerca que em duit a terme als respectius arxius parroquials no ha estat profitosa.

Pels escrits de Gabriel Llompart sabem que cada 24 de juny sant Joan precedia una processó vestint una pell d'ovella i portant una creu a la mà, dansant i botant durant el seguici. Una vegada acabada la cerimònia, recorria tot el poble ballant i recollint almoines per les cases.

Sant Joan a Pelós a Son Carrió

També el proper llogaret de Son Carrió gaudí, almanco fins a poc després de la guerra Espanyola, de la presència del Baptista cada 24 de juny. Per trobar-ne la notícia més antiga hem de recular als darrers anys del segle XIX, concretament al 24 de juny de 1899, data en què Mn. Alcover escriví al seu dietari:

“He predicat a Son Carrió, i han ballat Sant Joan Pelós i dos dimonis de Sant Antoni ballaven amb ell per honrar la festa: la gent anava a l'aire. Són anats a ca les Monges, que no ho havien vist mai”. (MIQUEL, Ll.: *Sant Miquel de Son Carrió*. Volum I. Edicions Miramar. Palma. 1998.)

No sabem si aquests dos dimonis, presents actualment a la nostra dansa, eren de Manacor o de Sant Llorenç. De la descripció de Mn. Alcover es desprèn la novetat que suposà la seva presència a Son Carrió. Els dimonis llorencins de sant Antoni els documentam per primera vegada l'any 1898 arran d'una despesa de 9 pessetes amb 18 cèntims per adobar i refer els seus vestits.

La descripció més completa que coneixem, però, va ser publicada l'any 1938 a la revista “Studia” i es deu a la ploma de Miquel Servera. Pel seu interès, pot ser il·lustratiu reproduir-la completa:

“La fiesta que, en honor de San Juan Bautista, Precursor de Nuestro Señor Jesucristo, se celebra, el día 24 de Junio, en el pueblecito de Son Carrió, es típica, a más no poder. Hela aquí escrita. El día 23 de Junio, vigilia del Santo, se adornan con mirto la iglesia y las calles de la población. El día 24, festividad del mismo Santo, a la salida del sol, se celebra solemne Misa Mayor con sermón. Al empezarse ésta, sale de la sacristía “San Juan”, o sea un joven que sepa bailar muy bien, vestido de modo muy singular, y que representa al Bautista. Va en mangas de camisa blanca; lleva pantalones de color ceniciento, cortos hasta las rodillas, calzas de color rosado y alpargatas catalanas. Cubre sus espaldas una gran capa de color rosado también, atada con cintas al cuello; y en la cabeza lleva una gorra de las llamadas “de plato”, del mismo color que la capa, y que representa la aureola que el Santo tiene en el cielo. Con la mano derecha sostiene una banderita encarnada, rematada por una cruz. El lugar de su asiento es el presbiterio, al lado del Evangelio. Al iniciarse la “Oferta”, un terceto de violín, guitarra y

flauta comienza a interpretar una muy típica y muy alegre pieza musical, llamada vulgarmente “tonada de Sant Joan”; y, durante todo el tiempo en que los hombres acuden a dicha “Oferta”, al compás de la citada música, va danzando, ligero, con la mano izquierda fija en el costado izquierdo también, y levantando con la derecha la banderita, de una parte a otra del presbiterio, por delante del altar. A veces, mientras las mujeres acuden a la “Oferta”, danza también por el pasillo central de la iglesia. A cada uno de los fieles se les entrega un ramillete de flores.

Acabada la “Oferta”, cesa la música, y “San Juan” vuelve a su sitio. Inmediatamente después de la Misa Mayor, sale “San Juan” del templo, acompañado de los músicos y de los “obrero de la festa”. Estos últimos llevan una bandeja bastante capaz, y van haciendo la colecta por el interior de la población, al tiempo que “San Juan” ejecuta delante del portal de cada casa la misma danza que ejecutó en el interior del templo. El final tiene lugar en la Casa-Vicaría con un *lunch*. Por la tarde, los “obrero” organizan un baile al estilo del país en la plaza pública, el cual dura hasta medianoche. Todas las limosnas que se recogen durante el baile, lo mismo que las de la colecta, se destinan a los fondos de la “Obrería”. Este baile de “San Juan” data desde muy antiguo. Respecto a su significado, hay dos opiniones: una de ellas afirma que simboliza la alegría que experimentó la Virgen Santísima, cuando fue a visitar su prima Santa Isabel, mientras que la otra asegura que obedece a que, según la leyenda, el sol, en tal día, sale bailando”. (STVDIA, revista mensual. Any X, núm. 104. Palma. Febrer de 1938.)

Deixant de banda les teories per explicar el significat de la dansa, sobra qualsevol altre comentari. La pregunta, però, és obligada: si Son Carrió va ser llogaret depenent de Manacor d'ençà de la seva constitució l'any 1876 i fins al 1892 (any de la segregació de Sant Llorenç), hauria adaptat el ball de la seva primera matriu? Miquel Servera escriu al seu article que sant Joan era present entre els carrioners “desde muy antiguo”. Per altra banda, la presència dels dos dimonis el 1899 l'apropa més al sant Joan de Sant Llorenç. Sempre que aquell no provingui del primer...

Sant Joan Pelós a Manacor

Pel que fa a Manacor, la figura de sant Joan Pelós era mantinguda pels confreres de la Mare de Déu Assumpta. D'ençà que aconseguiren agregar-se a l'Arxiconfraternitat de sant Joan de Letrà l'any 1698, tres de les festes que organitzaven passaren a ser les més solemnes i importants de la Vila: sant

Joan Baptista, l'Assumpció i sant Joan Evangelista. Per aquest motiu, en una data que no coneixem decidiren adoptar el ball dels cossiers per actuar anualment el 24 de juny i el 15 d'agost. A partir de 1750, els cossiers s'anaren limitant al dia de l'Assumpció alhora que s'implantava la dansa de sant Joan Pelós, dins un conjunt de celebracions que sobrevisqueren fins a perdre el seu paper dominant cap al 1890.

En el període que ara tractam, els obrers encarregats d'organitzar les festes de sant Joan començaven les tasques uns dies abans amb els acptes de dos productes un tant peculiars: formatge i galls. Així es desprèn a diferents anotacions dels llibres econòmics de la capella, d'on prenem els exemples següents:

“1774.- Lo descargamos de 2£ 8s y 6d que ha costado por gallos y tella.

1782.- Mas se descargaron con 10 libras, 6 sueldos y 10 dineros por la fiesta de Sn Juan Baut^a y sermon, y aguardiente que se gasto en las limosnas de gallos y pollastres. Mas se descargamos con 4 libras 18 sueldos por aguardiente que se gasto en las limosnas del queso.

1809.- 7£ 10s per el gasto de la acapte de los Galls.

De los Galls...13£..

Del formatge que se feu en la capta de los Galls...3£ 9s.

1812.- Per replegar los Galls...6£ 5s.

El dia de S. Juan Batiste feu la festa y les taules...9£ 6s.

Dit dia de los Galls y formatge que se va vendre per el Basiner a la Plasse...18£ 13s.

1854.- 4£ 6s de un cuartin de agua ardiente para la cuestacion de los gallos y queso de S. Juan.

1855.- 18£ 8s producto del queso vendido á beneficio del culto de S. Juan”.

Reparau com una de les entrades de 1812 recull com a font d'ingressos els diners aconseguits mitjançant les “taules”. Antigament el mot s'emprava per referir l'acte d'aturar-se per ballar i demanar qualche almoina per tal de subvenir a les despeses d'una festa: eren “taules curtes” quan es feien davant les cases importants i “taules llargues” quan tenien lloc a les places o llocs públics més cèntrics, congregant així la gent que, amb això, es considera obligada a aportar la seva contribució.

Mentre que el formatge era venut a la plaça pel baciner, els galls i els pollastres tenien reservat un final més tràgic. Durant el dia de la festa, el jovent es reunia al cós per participar al joc del “tir del gall”. Aquest entreteniment consistia en llançar pedres des de lluny als animals i, qui aconseguia matar-ne un, se'l

quedava com a premi. Els doblers que es recaptaven de la venda de les pedres es destinaven al fons de la capella. Cal destacar com aquesta pràctica es va dur a terme fins a les acaballes del segle XIX:

“1782.- Mas le cargamos con cinco libras diez sueldos y seis dineros de los gallos y pollastres apedreados en dicha fiesta de Sn Juan Baut^a.

1854.- 3£ 17s 4d producto de los gallos de la festividad de S. Juan Bautista.

1873.- Lo son producto del tiro de los catorce gallos cuestados para la fiesta de S. Juan.

1878.- 45 reales producto del tiro del gallo, el dia de S. Juan Bautista en el curso de esta villa.

1885.- 28 reales 60 centimos que produjo el tiro del gallo el dia de San Juan Bautista”.

Joan Amades descriu com a alguns pobles de Catalunya també era tradició el tir al gall, encara que es practicava el dia de sant Pere:

“Per l’Urgell i d’altres contrades de Lleida, com una vexació al gall que va descobrir Sant Pere, fou costum jugar al joc del gall; s’enterrava un gall viu fins al coll, o sia que només tragués el cap a flor de sòl. Els qui menaven el joc, per un xavo venien quatre pedres que els concursants havien de tirar a la bèstia amb els ulls tapats amb un mocador i des de certa distància. El qui encertava el gall, se’l quedava. Era joc de fadrinalla, la qual es menjava el gall col·lectivament”. (AMADES. J.: *Op. Cit.*)

La part cultural es desenvolupava seguint l’esquema típic de les festivitats importants: novena, ofici solemne amb sermó i processó pels carrers del poble prèviament emmurtats. Tenim documentada la processó (en la qual segurament ja hi prenia part activa sant Joan Pelós) a finals del segle XVIII gràcies a una despesa originada el 1790, quan la capella adquireix un tabernacle:

“Se descarga con cinco libras por andas para las procesiones de los SS Juan B. y Ev”.

Si més no, el precedent del ball l’hem d’anar a cercar a les processons de la Mare de Déu Morta de finals del segle XVII. Seguint escrits del pare Gaspar Munar, Gabriel Fuster afirma que

“Consta, como nota curiosa, que en aquella época se celebraba solemnemente la procesión de la virgen muerta, en la que acompañaban a la imagen yacente dos sacerdotes, uno con

capa pluvial, que representaba a San Pedro, y otro con dalmática que hacía las veces de San Juan”. (FUSTER, G.: *Historia de Manacor*. Imprenta Fullana. Palma. 1966.)

Els inventaris de la capella del segle XVIII consignen encara la presència d'aquests dos personatges, si bé no ens és possible saber quina era la seva funció durant el seguici.

No deixa de ser curiós el fet que les anotacions directes més antigues que disposam de sant Joan Pelós a Manacor ens duguin a 1829, data en què no va sortir per mor de la publicació d'un ban on es prohibien els balls indecents. Poques simpaties devia tenir la dansa perquè segons el noticiari de mestre Guillem Llull el 24 de juny d'aquell any

“No dugueren támolo a la processó, no ballaren San Juan ni tampoch tiraren a nes gall”. (CARVAJAL, A.; LLITERAS, J.; GOMILA, A.: *Balls i entremesos de Manacor*. Ajuntament de Manacor. 2000.)

Tot i aquesta privació, el ball degué continuar els anys posteriors, ja que el 1854 tornam a documentar en els llibres de l'obreria una processó en què participaven un home vestit de sant Joan acompanyat de dos personatges (devien ser dos dimonis?), tres músics, quatre homes que portaven el tabernacle amb la figura de sant Joan Baptista i un home amb una bandera encapçalant la comitiva:

“Son data 5£ 13s esto es 12s para el representante de S. Juan, 1£ 4s para sus dos compañeros, 1£ para la murta, 1£ 4s para los 3 musicos, 15s para los 4 hombres de tabernaculo y 10s para suspiros. Con estos 15s entra el hombre que lleva la bandera en la procesion. Son cargo 4£ 10s producto del que representa S. Juan y de sus dos compañeros en la procesion y en las casas del pueblo”.

Malauradament, no podem oferir més referències concretes de la figura del sant Joan Pelós manacorí. Malgrat tot, cal suposar la seva continuïtat durant les processons organitzades els anys posteriors, tal i com ens ho demostra el fet que el 1857 l'obreria restauràs el tabernacle i la imatge del sant:

“27£ 10s importe de renovar, dorar y pintar la figura de S. Juan Bautista y su tabernaculo segun recibo del maestro Antonio Santandreu”.

Així com també segurament degué ballar per les cases del poble durant els acptes de diners que anualment duia a terme la capella:

“1864.- Lo son catorce libras y ocho sueldos recogidos por dentro y fuera de la Iglesia el dia de S. Juan Bautista.

1873.- Cuestacion en dinero por la villa y la iglesia”.

Sant Joan Pelut a Sant Llorenç des Cardassar: els orígens

La foscor de les fonts escrites

Una de les coses que més ens cridà l'atenció al llarg de la nostra investigació és l'absència total de referències sobre la figura de sant Joan Pelut a Sant Llorenç amb anterioritat al segle XX. Entre la documentació d'arxiu tan sols n'hem pogut trobar una datada l'any 1945 i conservada a l'Arxiu Parroquial en un llibre d'Actes de Culte. Relaciona com el 24 de juny, a les 9'30h., hi hagué “ofici ab sermó de St. Juan en sufragi de l'amo En Juan Planisi i Galmés (a.s.s.). Durant l'oferta se ballará St. Juan”.

Entre les obres impreses succeeix el mateix. Les de caràcter general que recullen tradicions folklòriques ometen qualsevol referència al nostre sant Joan. Això no obstant, disposam de l'esplèndida descripció que en féu Mn. Salvador Galmés Sanxo (1878-1951), prou coneguda de tots vosaltres, autèntica fita per a la descripció de la dansa no només a Sant Llorenç sinó també a la resta de pobles on és present. Reproduïrem a continuació el fragment més significatiu de la narració de Mn. Salvador per fer després una sèrie de reflexions força aclaridores per entendre com celebraven els nostres avantpassats la diada del 24 de juny:

“En el portal de ca sa tia Bet Fustera s'hi arplegava un estol de veïnades. Els dos joves s'hi atansaren a esperar... *Sant Joan*. Era un fadrí dels més falaguers de la vila vestit lleugerament amb sandàlies, calces blanques, baldrigues verdes amb cascavells, camisa blanca, capa folgada i volandera de llustrina de color carn, i barret en forma de capell invertit, la cofa cap avall i l'ala cap amunt com una gírgola, plana. Portava un gallardet en la man dreta, descansant l'esquerra en la cinta formant ansa amb lo braç. Trescava tot el poble acompanyat de dos *dimonis* descalços, vestits de tela de sac en una sola peça amb pintures *infernals* d'ocre i almànguera davant i darrere, un picarol penjant al cul, un cap

de figuera amb gran banyam de boc i una barra en la mà d'un tronc lleuger de valma-rosera.

Ballaven tots tres: el *sant* a rompre, però seriosament; els *dimonis*, amb feixugor, però còmicament, returant-se adesiara i llançant, per cohonestar llur malfeneria, bramuls feréstecs baixos: *Hohohoho!* -Jesús, sant Antoni!- amb les hhh fortament aspirades com un sacsament de sonoritats minvants.

Darrere ells venien els *sonadors*, tocant a consciència amb llurs instruments destrempats -flauta camperola, violí, guitarra i guitarró- *La tonada de Sant Joan* i *La Balanguera*, que ballaven el *sant* i els *dimonis*.

Dos sobreposats, amb la roba *bona* de panyo negre i una bacina perhom, feien la capta un per cada banda de carrer, seriosos, amb gravetat de persones importants.

[...]

-Ja deu esser vei això de ballar Sant Joan! Eh, tia Bet?

-Sí, re-capso! Com jo era al-lota sentia a dir a sa gent veia que des que tenien memori sempre heu havien vist.

-Que no sabeu per què el ballen?

- Per què?

-Perquè es sol, tal dia com vui, surt ballant d'alegria, si el mirau amb un sedàs.

Els dimonis arribaven: *-Hohohoho!-*. Un, amb la barra de valma, resquillà en terra fregant les sabates a sa tia Bet Fustera:

-Germanets del Senyor!

El jove qui feia de Sant Joan, ballava rabiosament, tot remull de suor. La gent menuda feia gatzara i aluleia; la granada s'ho mirava tot com cosa coneguda i esperada, com una funció vital periòdica de l'organisme *poble*, evocant remembrances dels temps passats". (GALMÉS, S.: *Flor de Card*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Biblioteca Serra d'Or. Barcelona. 1992.)

Reparau la quantitat d'informació que ens ofereix Mn. Salvador Galmés: sant Joan era un dels joves més falaguers de la Vila; portava vestimenta en què destacaven els cascavells; l'acompanyaven dos dimonis que anaven descalços així com un grup de sonadors format per flauta, violí, guitarra i guitarró i fins i tot dos sobreposats vestits a l'antiga que recollien les almoines que el poble els entregava. Tot plegat té uns aires d'antigor que es reforcen quan un dels personatges del relat, preguntant a la seva tia quin era l'origen d'aital dansa, reb la contestació que els més vells sempre l'havien vista. Igual d'important és el fragment en què es descriu la bauxa que protagonitzaven els més petits en torn del dansaire i la melancolia que provocava entre els adults recordant la seva infantesa, quelcom normal "de l'organisme *poble*, evocant remembrances

dels temps passats”. Si teniu ocasió de llegir el text complet, comprovareu com es feien també fogueres, ofici i processó.

D'aquells temps coneixem igualment gràcies a Mn. Salvador Galmés que el vestit emprat per sant Joan era usat durant la tradicional representació del rei Herodes cada començament d'any:

“El rei *en rodes* (Herodes), per una espècie de dret consuetudinari, era el sen Tià *Senet*, home de prosopopeia i de serenitat olímpica, petitó, fort de barram, vestit amb baldrigues verdes, camisa blanca i una gran capa flotant de llustrina encarnada -peces del vestit de *Sant Joan Pelós*-. Duia corona de cartó forrada de paper daura, barbes d'un cerro venerable i un gran ceptre tornejat, de magraner, sens que un hagués posat gens esment a fer-lo parèixer d'or”. (GALMÉS, S.: *Relats breus i proses literàries*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Biblioteca Serra d'Or. Barcelona. 1992.)

Tal circumstància ens fa creure que la vestimenta era guardada a la parròquia i utilitzada en diferents actes.

Possible procedència manacorina? El cas dels indis de Sant Llorenç

Pot semblar agosarat que dos manacorins incloguin la seva ciutat en un estudi sobre sant Joan Pelut, però documentalment parlant creiem que existeix una línia conductora entre les danses i els balls de figures que han existit a ambdues poblacions. És prou conegut com a les acaballes del segle XIX Manacor protagonitzà un autèntic esclafit d'elements folklòrics que ben segur no es donà a cap altre indret de l'illa. Entre 1850 i 1920, no només es reforçaren danses i balls heretats de segles anteriors (com els cossiers, els dimonis o el mateix sant Joan Pelós), sinó que també se'n crearen de nous per solemnitzar quasi totes les festivitats: moretons, negrets, nanets, indis... sorgiren aquells anys sense deixar empremtes entre la documentació de l'època dels seus creadors o artífexs. Sabem que alguns d'ells foren introduïts a altres poblacions veïnes. Hauria pogut passar el mateix amb sant Joan Pelut? A continuació, analitzarem dos casos concrets que ens són prou coneguts i que ens aportaran llum sobre el tema.

Els cavallets d'Artà ballen pels carrers d'aquella vila per les festes de sant Antoni de Pàdua, titular de l'església i convent que allà tenen els frares franciscans. Es tracta d'un grup de cinc al·lots (un dels quals fa de dama) que executen un grapat de danses a manera de cercavila acompanyant la carrossa del sant. D'ençà de 1897, data de la tornada dels frares a Artà, els dansaires eren ensenyats per un manacorí anomenat mestre Jaume Aloi, de qui es diu

que a finals del segle XIX tenia a Manacor un hostel on s'allotjaven els artanencs que anaven i venien de Ciutat. En el seu temps lliure, ensenyava els indis i els moretons. En començar el segle XX s'establí a Artà, convertint-se en un dels principals artífexs de la recuperació dels cavallets. I com els seus balls originals s'havien perdut de la memòria del poble després de quasi seixanta-cinc anys d'absència, n'hagué de crear de nous partint de les danses manacorines que ell coneixia tan bé: *ets indios, es nans, es moretons, la balanguera, sant Joan Pelós i es cossiers*. Actualment només es conserven els indis i els nans. Fixau-vos com incloïa el ball de sant Joan. (MASSANET, JM.: *D'on vénen els cavallets?* "Bellpuig". Juny de 1997.)

Més propera a nosaltres és la dansa dels indis. A Manacor es documenta per primera vegada el 1897 estretament lligada a la festivitat de sant Roc. No debades el ball restava a càrrec del Germans de la Caritat Terciària de Sant Francesc, coneguts popularment com frares de sant Roc, els quals regentaren l'oratori de la barriada de sa Vilanova fins el 1910. Després de la desaparició de l'ordre, els veïnats passaren a tenir-ne cura. Pel que fa a l'arribada dels indis a Sant Llorenç (malauradament tan sols se'ls documenta l'any 1917), Francesca Sureda ens ho explica així:

“El mestre manacorí Jaume Perelló ‘es mestre mostatxut’, que cada dia anava a Sant Llorenç a fer escola amb un carretet i un cavall, residia a la barriada de sa Vilanova i, segurament, mantenia una relació ben directa amb els indis manacorins. Tant és així, que durant la seva estada a Sant Llorenç (...) va ensenyar els indis a alguns dels seus alumnes -pot ser que els fes assajar personalment o pot ser que els ensenyassin els seus dos fills, Jaume i Mateu Perelló, que probablement formaren part del grup d'indis de Manacor- amb l'única pretensió de participar a les festes patronals. Els indis llorencins, per tant, es relacionaven únicament amb la festa de carrer i no amb l'església, com passava amb els manacorins. De fet, aquests dansaires recorrien els carrers de Sant Llorenç, acompanyats dels músics i s'aturaven a trenar i destrenar les seves cintes al pal, allà on trobaven gent disposada a observar-los. Executaven una coreografia que s'anomena *es bot* (...). Els indis llorencins es vestien de forma molt diferent als dansaires de Manacor. De fet, l'abillament de Sant Llorenç guardava més semblances amb la vestimenta dels dansaires de qualsevol altra dansa ritual (cossiers, moretons...) que no amb la indumentària dels indis manacorins. Portaven calces i jersei blanquinós amb calçons amb bufes també blancs, fins als genolls, coberts per una falda de roba vermella. Al cap duïen turbant, plomes d'au i cintes de colors (...). En resum, doncs,

els procediment utilitzat per a la implantació dels indis a Sant Llorenç des Cardassar fa pensar que els organitzadors tenien la intenció de fer-los-hi arrelar". (SUREDA, F.: *La dansa dels indis a Sant Llorenç des Cardassar*. "Flor de Card". Març de 1997.)

A més, coneixem com el 1882, amb motiu de les festes celebrades a Sant Llorenç per la benedicció del nou retaule major de la parròquia obrat per Pere-Joan Riera, s'ocasionà una despesa de 831'70 pessetes

"Por los gastos de la fiesta de bendición, de cera, residencias, música, cosiés, fuegos artificiales y demás". (CARVAJAL, A.; LLITERAS, J.; GOMILA, A.: *Op. Cit.*)

Evidentment, aquests cossiers no eren llorencins. Tal vegada seria el grup vingut de Manacor en un moment i en una celebració concreta.

El fet que sant Joan Pelut hagi restat des de sempre tan lligat a la parròquia ens duu a pensar que algun rector o vicari hauria pogut portar el ball des de Manacor o, tal vegada, des de Son Carrió, indrets en què, com hem vist, la seva presència és més antiga. Després de tot el que tenim relatat la possibilitat més segura és un origen manacorí, si bé tot plegat no deixa de ser una simple hipòtesi que, a hores d'ara, és tan difícil de defensar com de rebatre.

Evolució històrica de Sant Joan Pelut: un segle de daltabaixos

Si una conclusió és clara a partir de l'estudi dels darrers cent anys d'història del ball és el fet que s'ha mantingut quasi miraculosament. El poble el va veure sortir fins a la dècada dels anys 40 amb indiferència i no féu res per evitar la seva desaparició temporal a partir dels anys cinquanta. Cosa, per altra part, no gens estranya i que es donà també a altres poblacions i per les mateixes dates. Quan d'ençà de 1980 es produí l'esclafit dels balls de figures i s'anaren recobrant amb més o menys encert a tots aquells indrets on s'havien perdut, sant Joan tornà a dansar pels carrers de Sant Llorenç però, curiosament, percebent la mateixa indiferència d'anys abans.

Durant la dècada dels setanta es va formar el *Club Card*. Una de les seves seccions fou *Card en Festa*, que començà a funcionar oficialment l'any 1974. Es tractava d'un grup de gent amb inquietuds culturals interessades en recobrar totes aquelles tradicions que havien quedat apagades durant els anys de la Postguerra: els balls de pagès, el fogueró de l'església per sant Sebastià i, com no podia ser d'altra manera, sant Joan Pelut. Al capdavant de tots ells restava Joan Rosselló, rector de la parròquia, qui va tenir la iniciativa de fer una recerca acurada a l'Arxiu Parroquial per veure si hi havia alguna descripció que

aportàs informació sobre com havia de ser la festa. Però davant la inexistència de documents, hagueren de recórrer a la tradició oral, és a dir, a allò que recordaven els més majors. En aquest sentit, Catalina Capó (coneguda com 'sor Catalina del Camí'), una monja que havia viscut de jove a Sant Llorenç, els va poder descriure amb tot detall com era la vestimenta que duia la persona que representava sant Joan. Llorenç Ladària Andreu, conegut com l'amo en Llorenç 'Borges', els ensenyà la música: ell mateix havia acompanyat el ball sonant el violí. I Andreu Bauçà 'Fil' recordava els punts per ballar. Segons els digué, havia ballat un any quan era jove (devia tenir uns 17 anys), però sols ho va fer una vegada. (MASSANET, T.; UMBERT, R.: *Per què ballam sant Joan Pelut?* "Flor de Card". Núms. 314 i 317 (2004).

La resta de persones consultades només recordava que sant Joan ballava dins l'església i amb els dimonis. I poca cosa més. Però amb la informació arreplegada aconseguiren que sant Joan sortís novament amb les seves danses l'any 1980. Aquests són els noms dels qui ho feren possible:

Sant Joan: Toni Santandreu 'Paler'.

Sonadors : L'amo en Toni 'Fai' (guitarró), en Pep 'de Son Berga' (guitarra), en Toni Busquets 'Orell' (llaüt) i en Joan Adrover 'Verrató' (violí).

Dimonis: Tomeu Pascual 'Fosser' i Miquel 'de sa Murtera'.

Es va ballar l'oferta dins l'església, es va sortir ballant fins al portal i es féu un ball al "lloc sagrat".

El 1981 i el 1982 es fa fer bàsicament el mateix, però Joan Ramis s'afegí al grup amb un flabiol. Aquests anys els sonadors, els dimonis i sant Joan, a més de dins l'església, anaren a sonar davant tots els bars. Un any després (1983), s'encarregava de tot *Card en Festa*.

Entre 1983 i 2000 foren fidels a la cita com a sonadors l'amo Antoni 'Orell' (que sonava la bandúrria); en Pep 'de Son Berga' (que sonava la guitarra) i Antoni 'Fai' (que sonava el pandero). Alguns anys s'afegien més persones per sonar junts el dia de la festa. També sant Joan va canviar diferents vegades: Toni Santandreu 'Paler' va ballar fins que, per motius de salut, el rellevà Antoni Nadal 'Artaner' el 1988. L'any que va venir després, el rector Joan Font convidà Gabriel Nicolau per representar la figura i va aprendre el ball del seu antecessor. Tots dos ballaren amb la indumentària confeccionada per Tomeu Massanet. Al llarg d'aquests anys la sortida de sant Joan es limitava a l'ofrena dins l'església i, ocasionalment, es va fer un ball al lloc sagrat. Hi va haver dos anys que per manca de músics no fou possible la seva eixida.

Els dimonis, per part seva, han acompanyat el dansaire de forma intermitent. Des que Miquel Torrens i Tomeu Pascual deixaren de ser els dimonis, no sortiren més amb sant Joan. Va ser l'any 1997 quan s'incorporaren novament, representats per Tomeu Torrens i Pep-Jaume Umbert.

Tot el que acabam de dir queda perfectament palès amb la lectura de les pàgines de la revista local "Flor de Card" del període comprès entre 1980 i 1999. Si la publicació es féu ressò de la recuperació de la dansa com de passada, els anys posteriors (fins al 1988) els comentaris eren ben minsos. Fins i tot entre els anys 1989 i 1992 sant Joan quasi no sortí i ningú no ho trobà estrany. Però d'ençà de 1993 la revista prengué una actitud reivindicativa i criticà que se substituïssin els tradicionals dimonis per caramels i, l'any vinent, que sant Joan no tornàs a sortir. El 1995, amb Joan Font al capdavant de la parròquia, es recuperà el ball durant tres anys, puix que el 1999 fou absent novament. Les batusses eren constants: qui era el culpable de tot plegat? El Consell Parroquial i, per extensió, la parròquia, per ser els darrers responsables de sant Joan? O més aviat l'Ajuntament, que es desentenia completament del ball per estar capficat en nous espais d'oci com l'Auditori? El que escapava a tothom era que el culpable era només un: el poble, per a qui sant Joan sortia des d'antuvi. Llegiu a continuació els retalls de premsa:

- Juny de 1980 (núm.47).- "Festa de Sant Joan. A s'ofertori de sa missa ha sortit a ballar Sant Joan Pelut. Llavors ha ballat un poc per Vila. Feia una trentena d'anys que no ballava, i encara, segons tenc entès, sa darrera vegada que va ballar ho va fer d'una forma esporàdica i aïllada; o sia, feia anys que no sortia, va sortir un any, i llavors ja no se'n cantaren pus galls ni gallines de Sant Joan. Se va arraconar i fins enguany".

- Juny de 1981 (núm.59).- "Ball de Sant Joan Pelut. Ha ballat a sa Missa, abans de s'ofertori. I llavors, després de sa Missa ha sortit ballant i, amb sos dimonis, ha fet una partida de balls per sa plaça Nova, ca ses Monges, et. Ha acabat ballant a sa Rectoria".

- Juliol/agost de 1982 (núms.72 i 73).- "Dins l'església, el temps de la missa, i defora, en haver acabat, balla Sant Joan Pelut".

- Juliol/agost de 1983 (núm.84).- "Festivitat de Sant Joan. A Sant Llorenç hem recobrat l'antiga tradició de Sant Joan Pelós".

- Juliol de 1984.- "Sant Joan. Un any més es balla Sant Joan Pelut".

- Juny de 1985 (núm.107).- “Des de fa un parell d’anys tal dia com avui [24 de juny] es va recuperant la tradició de ballar dins i fora de l’Església Sant Joan Pelut, acompanyat de guitarres i dimonis”.

- Juny de 1988 (núm.140).- “Seguint la tradició de no fa gaire anys, el dia de Sant Joan va ballar Sant Joan Pelut, primer tot sol durant la missa del vespre -a l’oferta- i després a la plaça acompanyat dels dimonis. Enguany donaren el maneig a n’Antoni Artaner i, segons els bots que pegava, sembla que se’n va saber desfer d’allò més bé”.

- Juliol de 1993 (núm.196).- “El dia vint-i-quatre de juny (Sant Joan), a Sant Llorenç ja és tradicional que a l’ofici solemne surti a ballar l’oferta Sant Joan, acompanyat d’uns músics que toquen una melodia pròpia d’aquest ball. Llavors, a la sortida de l’ofici, fa uns quants balls a la plaça i pel carrer Major. La sorpresa d’enguany fou que a la sortida no hi va haver els dimonis que acompanyaven els balls del carrer, i també una altra sorpresa que a la sortida de l’església repartien caramels. No entenem molt bé aquest canvi dels dimonis pels caramels, només un suggeriment si ho permeteu, intentar conservar les tradicions. Gràcies”.

- Juliol de 1994 (núm.207).- “El dia vint-i-quatre de juny és el dia de Sant Joan. Fa més de deu anys que l’horabaixa se celebrava un ofici solemne amb ball de l’oferta per Sant Joan Pelut. L’any passat aquest mateix dia ja no sortiren els dimonis i enguany ni dimonis ni Sant Joan. És una llàstima que la tradició de ballar Sant Joan s’hagi perdut, ja que només hi havia tres pobles de Mallorca que conservassin aquesta tradició. Ara, si volem veure Sant Joan, haurem d’anar a Felanitx o a Pollença. A veure si el Consell Parroquial fa les gestions oportunes perquè els llorencins no hagin d’anar a fora poble a veure ballar Sant Joan. No sabem si enguany han pogut influir els mundials de futbol, si fos per aquest motiu, perdonam a Sant Joan, si d’acàs que l’any que ve balli dues vegades”.

- Juliol de 1995 (núm.218).- “Enguany Sant Joan Pelut va tornar ballar i botar per dins l’església i per la plaça Nova, ja que el nostre rector don Joan Font estava bé de salut i ho va poder organitzar. Al final de la ballada de Sant Joan hi va haver una mica de refresc per celebrar l’onomàstica del nostre rector. Els dimonis no sortiren perquè el rector comanà la tasca a la

revista, i aquesta no va tenir temps de cercar-los. La revista considera que això és tasca del Consell Parroquial, per tal com la missió bàsica de Flor de Card és informar del que passa en aquest poble”.

- Juliol de 1996 (núm.229).- “A pocs municipis de Mallorca es conserva encara la tradició que surti un jove vestit de Sant Joan Pelut i balli acompanyat d’una colla de sonadors, però aquí encara la conservam, afortunadament. Dia 24 de juny sortí en Biel Nicolau per la capella de la Mare de Déu, acompanyat de l’amo en Pep ‘de Son Berga’, en Toni Orell i en Toni ‘Fai’, i ballà i sonaren davant l’altar major. Després, una vegada acabada la celebració, repetiren la dansa damunt el lloc sagrat. Enguany es repartiren caramels entre el públic. Esdevindrà tradició? Necessiten glucosa els feligresos? Ah, fillets! Qui ho sap?”

- Juny de 1998 (núm.250).- “El passat dia 24 de juny va ser el dia de Sant Joan i a Sant Llorenç, com cada any, va fer-se una missa en especial record del sant i de tots els qui fan festa o en feren el dia de Sant Joan. L’església era plena, gairebé com un dia de festa major, de fet, la missa tengué un caire festiu, amb el ball de l’ofertori de Sant Joan Pelós. Aquest ball és una tradició que només es conserva a Mallorca, a Sant Llorenç i Felanitx si no estam mal informats. Té com a figura central Sant Joan Pelut, vestit amb capa vermella, calçons verds, portant la bandera de Sant Joan; els sonadors són tres. Acabada la missa obriren el portal gran de l’església per on sonadors i Sant Joan sortiren a ballar defora, on el ball es repetí amb els dimonis. Hi havia molts d’al·lots acompanyats de les seves mares, expectants, encuriosits i impacients per veure ballar els dimonis i Sant Joan. El ball va repetir-se defora quatre vegades, fins que poc a poc la gent començà a escampar a refrescar qualche Joan o a acabar de veure el futbol Espanya-Bulgària”.

- Juny de 1999 (núm.261).- “Vint-i-quatre de juny, Sant Joan, nit bruixa, de festa i de calor i que encara que la dita digui “Santa Margalida l’encén, Sant Bernat l’apaga” pareix que na Margalida li ha passat els papers a en Joan. A part d’això, el nom de Sant Joan l’identificam tots amb la festa i les ganes de fer-ne, festa que a Menorca té un sentit molt característic, a Catalunya un altre de molt distint i a Sant Llorenç té el sentit d’una peculiar tradició popular que, malauradament, deixarem perdre, a no ser que algú hi posi el remei que pertoca. Deim això perquè el ball de Sant Joan Pelut va restar molts d’anys

dins un calaix degut a la dictadura, el rescatàrem com quelcom que ens identifica com a poble, i ara el tornam ficar dins el mateix calaix per desconeixement o tal volta per peresa. Enguany fou molta la gent que anà a l'ofici dia vint-i-quatre amb la il·lusió de veure ballar el sant, i el sant no sortí, ni els dimonis, ni els sonadors. Dues preguntes. Primera: què és, que patrimoni tan sols és Son Vives i cultura tan sols l'Auditòrium, i al centre musical només ensenyen trompeta i flauta travessera per tocar temes a ritme de marxa i portar el pas? Segona: o és que la cultura popular que deriva d'una creença religiosa és competència exclusiva del rector i del Consell Parroquial? Perquè si fos així, també serien patrimoni exclusiu de l'església el Nadal cultural, les festes de Sant Llorenç, etc. O és que els llorencins som tan betzols (sense perdó) que deixarem que es perdi el poc que tenim que ens identifica com a poble? Perquè a altres llocs que no n'havien tengut mai enguany l'han posat. Però els llorencins som així: consentim anar a fer festa a altres llocs que més que res feim nosa, i el que és nostre que es perdi, simplement per indiferència”.

La dansa a l'actualitat. El patrimoni cultural del poble de Sant Llorenç

La situació que hem referit a l'apartat anterior s'ha mantingut fins als nostres dies, encara que la percepció que el poble té de la dansa va canviant a poc a poc. Per a una comunitat relativament petita com Sant Llorenç, sant Joan Pelut esdevé un referent col·lectiu que identifica els llorencins com a poble. Ni els canvis d'època, ni les prohibicions de les autoritats, ni tan sols els canvis de moda suposen (ni han de suposar) una limitació per les seves sortides. Només quan el poble se'n desentén, sant Joan entra veritablement en perill. Cal estar a l'aguait i evitar entre tots que una dansa tan nostrada es perdi novament de la memòria d'un poble. És cert que una vegada ja hi va caure i aconseguí sortir-ne airós. Si ho fes novament, seria un dany irreparable.

Entre els anys 2001 i 2003 la nota més destacada va ser el fet que la melodia interpretada per l'amo Antoni 'Orell' i en Pep 'de Son Berga' anà desapareixent amb ells. L'agrupació *Tramudança* recollí i recreà de forma excel·lent al seu disc "No dona gran cosa més l'agre de la terra" (editat l'any 2001) la melodia i les cançons que es cantaven envoltant sant Joan Pelut. El 2001, davant la nova mancança de sonadors, en Pep-Jaume (que feia de dimoni) decidí cercar-ne pel seu compte i pogué trobar-ne de nous a Sant Llorenç mateix: en Xisco Tous amb la guitarra i en Javier Leal amb el flabiol posaren la música els anys

següents acompanyats per Llorenç Ferrer (2002), Antoni Genovard (2003) i alguns alumnes del Centre Musical (2001).

D'ençà de l'any 2002, després del ball de l'ofrena a dins l'església i el ball al lloc sagrat, el grup de sonadors, sant Joan i els dimonis han fet un recorregut aleatori per alguns carrers, aturant-se a ballar davant les cases dels Joans i Joanes que així ho han volgut. Fins i tot hi va haver un refresc ofert de forma totalment desinteressada per veïnats del poble, membres de l'Associació de Persones Majors i grups propers a la parròquia .

A la pregunta de per què ballam Sant Joan, les respostes del jovent són aclaridores: principalment perquè els agrada i perquè així se segueix un vell i bell costum que ha d'enorgullir a tots els llorencins.

Una altra tasca molt interessant duita a terme l'any 2006 va ser la d'apropar sant Joan Pelut als més petits mitjançant les escoles. Dins la Setmana Cultural organitzada pel CPC mestre Guillem Galmés tengueren lloc diferents tallers sobre la dansa adreçats als alumnes de primària i part dels d'infantil del centre. Els nins pogueren conèixer la història de sant Joan Pelut i gaudiren vestint-se com el dansaire, ballant al so de la música i refrescant antigues cançons pròpies de la festa de sant Joan.

De forma paral·lela, s'organitzaren un seguit d'activitats sota la supervisió de Jaume Obrador, persona que ha ballat sant Joan Pelós a Felanitx i que l'any 2005 pronuncià una conferència sobre les danses rituals a la biblioteca de Sant Llorenç. La varietat va ser la característica més destacada ("Flor de Card", núm.336.):

1. Després d'una introducció històrica sobre la figura de sant Joan Baptista, s'explicà l'origen de la dansa.
2. Amb l'ajuda d'uns panells i fotografies, es comentà com ha estat sant Joan Pelut els darrers anys.
3. Es va projectar una gravació en DVD amb la sortida de sant Joan, els sonadors i els dimonis dia 24 de juny.
4. Els nins varen aprendre algunes de les cançons que es cantaven el dia de la festa:

"Sant Joan Pelut
carregat de banyes,
amb unes castanyes
fa *tu-ru-ru-ru*".

"Sant Joan Pelós
va vestit de seda,

amb una candela
agenollem-nos”.

5. N'apregueren el ritme i els passos bàsics.
6. El que més els engrescà fou vestir-se de dimonis i de sant Joan: els nins escollits es col·locaren les vestimentes típiques i ballaren envoltats de la resta de companys, que seguien ballant al so de la música.
7. Als més petits se'ls adaptà una contarella preparada expressament per a l'ocasió i basada en la història bíblica de sant Joan, entretinguda i pedagògica al mateix temps, per tal d'engrescar-los a conèixer la dansa. També se'ls preparà un taller de caretes dels dimonis de sant Joan, propietat de l'església.

De tot plegat s'aconseguien resultats positius. Alguns dels nins, encara que pocs, coneixien la sortida de sant Joan cada vint-i-quatre de juny, principalment perquè sant Joan havia visitat la casa d'algun familiar seu. Altres l'havien vist ballar a la plaça. La majoria, però, no en sabien res i era la primera vegada que podien conèixer-lo: des de la seva vida, passant per totes les creences i llegendes que n'envolten la figura, fins i tot la representació que es fa a Sant Llorenç amb la dansa de sant Joan Pelut.

Un altre aspecte que cal destacar és la tonada pròpia del ball. Existeixen actualment dos enregistraments de la música que acompanya sant Joan Pelut (UMBERT, R.: *Sant Joan Pelut, la música*. “Flor de Card”, núm. 326, 2005):

1. La primera és del grup *Sis Som* i es va editar al disc “Tonades i música de Llevant”, homenatge a l'amo Antoni Bonet “Fai” l'any 1982. Els instruments usats en aquesta ocasió foren el violí, la mandolina, el llaüt, la guitarra i el guitarró. Per a aquest enregistrament s'aprofitaren les notes que havia transcrit Joan Ramis segons sentí sonar a l'amo Antoni Bonet “Fai”, a Pep-Jaume ‘de son Berga’ i a l'amo Antoni ‘Orell’.
2. No és fins a una vintena d'anys després que trobam el segon enregistrament al disc “No dona gran cosa més l'agre de la terra” del grup *Tramudança* (2001). Aleshores, a més de la interpretació que es féu al disc “Tonades i música de Llevant”, s'utilitzà la melodia que l'amo en Llorenç ‘Borges’ mostrà quan tenia ja noranta anys a Joana Domenge i a Eugeni Canyelles amb el seu violí.

N'Eugeni i na Joana, juntament amb altres membres del grup *Tramudança*, feren els arranjaments necessaris i recolliren algunes cançons que la gent recordava del dia de sant Joan. La peça, que permet ser ballada, ha estat part del repertori de moltes actuacions del grup a la plaça, especialment per obrir el ball, ja que la seva composició és semblant a la de la jota. (DOMENGE, J.: XXV

aniversari de la recuperació de la dansa de sant Joan Pelut. "Flor de Card", núm. 326 (2005).

Finalment, no podem passar per alt la formació de l'associació cultural d'Amics de la Dansa de sant Joan Pelut la qual, segons els seus estatuts (pendents encara ara d'aprovació per part del Bisbat), té com a objectius bàsics:

1. Organitzar la dansa a Sant Llorenç.
2. Definir i redactar els punts bàsics de la festa, així com acceptar o refusar canvis i innovacions.
3. Deixar constància escrita de cada sortida anual de la dansa.

Es tracta, no cal dir-ho, d'una associació sense ànim de lucre de la qual poden formar part totes aquelles persones que ho desitgin. La seva junta directiva està formada per un president i un grup de vocals en funció de les tasques pròpies de la festa relacionades amb la parròquia, els balladors, els sonadors i l'acompanyada. Tanquen la direcció un secretari i un tresorer.

Sant Joan Pelós

L'amo en Borges

